

TÜRKİYE VE AB'DE BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMLARI

Yard.Doç.Dr.Ahmet TURGUT*
Naciye AYDEMİR**

GİRİŞ

Bölgelerarası kalkınma farklılıklarının giderilmesinde, bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları yaklaşımı, gelişmiş ülkelerde yıllardan beri etkin bir araç olarak kullanılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de ise çeşitli nedenlerle bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansı yaklaşımı rağbet görmemiş ve bunun yerine ulusal ölçekteki planlı kalkınma modeli kapsamında "kalkınmada öncelikli yöreler" uygulamasına ağırlık verilmiştir. Fakat Avrupa Birliğine geçiş süreci ile birlikte Türkiye 40 yıldır uygulamakta olduğu teşvik sistemine dayalı bölgesel gelişme politikalarını terk ederek, yeni bir uygulamaya geçmektedir. AB tarafından tüm aday ülkelere benimsetilen bu yeni yaklaşımda özel sektör ve bölgesel rekabet ön plana çıkmaktadır.

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütlesini Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

AB'nin özellikle 1990'lardan sonra, büyük miktarlarda rekabete dayalı bölgesel kalkınmaya yönelik fonları sağlamaya başlamasının ardından, BKA'ların sayıları ve etkinlikleri, AB üye ülkelerinde önemli ölçüde artmıştır. AB'ye sonradan katılan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya, Litvanya, BKA'larla 1990'ların sonlarında AB uyum sürecinde tanışmış, hatta Doğu Avrupa ülkelerinin BKA'ları da, bizzat AB'nin görevlendirdiği uzmanlarla ve ilk aşamada AB finansmanıyla kurulmuştur.

Türkiye'de de aslında bir süredir yerel girişimlerle oluşturulan ve finansmanlarının büyük bir bölümünü uluslararası fonlar aracılığıyla sağlayan kalkınma ajansı niteliğinde çeşitli yapılar faaliyet göstermektedir. Türkiye için AB'nin kalkınma programlarına verdiği desteği de göz önünde bulundurursak kalkınma programlarının neden bu kadar önemli olduğu tartışma götürmez konular arasında yerini alacaktır.

(*)Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

(**)Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türkiye için AB destekli kalkınma politikaları bu kadar önem arz ederken, konunun üzerinde önemle durulması gereken bir başka boyutu daha vardır: Acaba Türkiye'nin az gelişmiş yörelerinde, girişimcilik ve katılımcılık esasına dayanan AB bölgesel kalkınma politikalarını finanse eden fonlardan yararlanabilecek gerekli proje kabiliyeti var mıdır? Az gelişmiş bu bölgelerde kalkınmayı sahiplenecek ve bunun için kararlı bağlılıklar gösterecek aktörler olacak mıdır? Bu kararlı bağlılıkları kurmak için ne tür müdahalelerde bulunmak gerekiyor? Çünkü böyle bir potansiyel yaratmadan kurulacak bölge kalkınma ajansları, toplumun geniş kesimlerinden kopuk bölgesel düzeyde yeni bir bürokratik kurum olma niteliği taşıyacaktır. Bunların yanı sıra bölgesel kalkınma ajanslarının son yıllarda önemli bir konuma geldiği de açıkça görülmektedir. Türkiye gerekli altyapı ve donanımları sağladığı takdirde bölgesel kalkınma ajanslarından her konuda yararlanabileceği dikkat çekmektedir.

1. Bölgesel Kalkınma Kavramı, Amaç ve Öncelikleri

Temel olarak bir ülke içerisindeki kaynakların etkili ve etkin kullanımı sayesinde verimliliğin artırılmasıyla ilişkili olan bölgesel ekonomik kalkınma (Scrimgeour, 2005:1) ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi konusu hem sosyal hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal boyutlu dengesizliklerin giderilmesi, devlet desteği ve kamu ağırlıklı bir dizi düzenlemeleri yani genellikle alt yapıya dayalı faaliyetleri kapsamaktadır. Ekonomik boyutuyla ise bölgenin gelişmesinin hızlandırılmasını içermektedir. Bu durumda, bölgesel kalkınma her yönüyle geri kalmış bir ülkenin kalkınması sorunlarıyla bire bir benzerlik göstermektedir (Abuşoğlu,1989:1). Bölgesel kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra iktisat literatürüne girmiş ve mekansal bir boyut kazanmıştır.

Kendine özgü düzenleri olan farklı bölgelerin karşılıklı olarak birbirini etkiledikleri bir sistem olarak ifade edilen bölgesel kalkınma kavramı ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve diğer ülkelerle karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen, insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesiyle bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilmektedir (İldırar, 2004:16).

Bölgesel kalkınma, bir anlamda fakirlik çemberinin kırılmasıdır. Bölge içi gelişme potansiyellerinin harekete geçirilmesi, dolayısıyla sermaye, bilgi, girişimcilik yeteneği gibi bölge dışındaki unsurların bölgeye ithali ve bunların itici birer güç şeklinde bölgeye çekilmesidir (Abuşoğlu, 1989:1).

Tanımlama hususunda özetle denilebilir ki; bölgesel kalkınma, bir ülkenin göreceli olarak geri kalmış bölgelerinde ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştırılması ile bu bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden geliştirilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. İfade edilen bu kalkınma tanımlamaları sonucu gelişmekte olan ülkelerin farklı sosyo-ekonomik yapıları nedeniyle kullandıkları kalkınma modellerinin

farklı oldukları sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte, daha ileri bir ekonomik yapıya geçebilmek için kullandıkları ortak yol sanayileşmedir. Sanayileşme sosyo-ekonomik yapıda değişiklikler yaparken, sanayileşmenin belli bölgelerde yoğunlaşması bölgesel dengesizliklere neden olmakta ve birtakım sorunlar yaratmaktadır. Hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayi yatırımları ve gelir dağılımının bölgeler arası dengesizliği, gelişmekte olan ülkelerin en belirgin göstergeleridir.

Bölgesel kalkınma, sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, geri kalmış bölgelerin sanayileştirilerek ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanmasıdır. Az gelişmiş bölgelerin istihdam düzeyi ve rekabet güçlerinin artırılması yoluyla bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarının azaltılması temel amaçtır. Bu temel amacı gerçekleştirmek için uygulanan bölgesel kalkınma politikaları, bölgeler arasındaki eşitsizlik derecesine göre değişmektedir.

2. AB'nin Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişim Süreci

AB'de bölgesel politikaların gelişimine bakıldığında üçlü bir ayrım yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki, Roma Anlaşması'ndan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun (ABKF) kurulduğu 1975 yılına kadar de facto olarak nitelendirilen dönemdir. Bu dönemde İtalya'nın güneyine spesifik desteklerin yanı sıra gemi, tekstil, demir-çelik, kömür gibi gerileyen sektörler Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Sosyal Fonu'ndan yapılan destekler, bölgesel politika uygulamalarının öncüleri olmuştur. İkincisi, ABKF'nin kurulmasından 1988 yılına kadar devam eden ve üye ülkelerin belirginleşen işsizlik sorunlarına çözümde 'yardımcı' olma olarak nitelendirilen dönemdir. Dönem içinde tahsis miktarları artırılmış ve fon kullanım prosedürleri Avrupa Komisyonu'nun etkinliğini arttırmak yönünde geliştirilmiştir. 1986 yılında ise bölgesel politika, Avrupa Tek Senedi ile 'ekonomik ve sosyal uyum' çerçevesinde topluluk tarafından formelleştirilmiştir (Bilen,2005:8). 1988 yılında yapılan ve en belirgin 'Yapısal Fonlar Reformu' olarak anılan düzenleme ile modern bölgesel politika olarak uygulanan üçüncü dönem başlamış ve devam etmektedir. Bu dönemde üye ülkelerin problemlerine belirgin stratejilerle etkin çözümler üreterek bunları kendi ulusal fonlarının yanı sıra yapısal fonlardan da destek alarak şeffaf prosedürlerle uygulamaları hız kazanmıştır. 1988 Reformu 'programlama', 'problemlere konsantrasyon', 'ulusal fonlardan katkı sağlama' ve 'her seviyede ortak iletişim' (partnership) ilkeleri ile simgeleşir. Böylece 'etkinlik', hem bir üye ülkenin büyümesi ve rekabet edebilirliğinin artırılmasını hem de fonların en çok faydayı sağlayacak şekilde kullanılmasını ifade eder şekilde dönüşmüştür. Yapısal fonlar bu anlamda AB'nin 2010 yılında dünyanın en rekabetçi bilgi toplumu olması nihai hedefinin de en belirgin aracı durumundadır (Bilen,2005:8).

Uygulama deneyimlerinin, genişletilmiş olanaklarla tüm üye ülkelerde paylaşılması, bu politikaya sağlanan finansal desteğin ötesinde katma değerler yaratma özelliği ile en-tegrasyonun en önemli aracı haline dönüştürmüş durumdadır. (Aslan,2005:284)

Batı Avrupa ülkeleri 1950'lerde endüstriyel problem alanları ve kalkınmamış kırsal nokta alanları olarak belirginleşen bölgesel problemlerine kısmen müdahale etmişlerdir. 'Politika-zayıf periyot' olarak anılan bu dönemi 1960'lardan 70'lerin başına kadar ana aracı finansal teşvikler olan merkezden yönetilen ve yeniden dağıtıma odaklanan 'geleneksel bölgesel politikaların uygulandığı dönem izlemiştir. Petrol krizlerini izleyen dönemlerde ise belirginleşen olgular; prodüktivitedeki düşüş, yatırım maliyetlerindeki artış, yatırımlardaki gerilme ve işsizlik olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte yaşananlara reaksiyon olarak sermaye ve yatırımlar uluslar arasılaşmış ve piyasa yapıları değişmiştir. Dolayısıyla ulusal makro ekonomik mekanizmalar zayıflamış ve söz konusu problemlere yanıt veremez duruma gelmiştir. Sonuç olarak önceki dönemin geleneksel politikaları etkin ve yeterli olamayışları yönünde yoğun eleştirilere konu olmuş, bölgesel politikalar bir süre askıya alınmıştır (Balchin, 1999:36).

Çok geçmeden 1970'lerin ikinci yarısından başlamak üzere özellikle 1980'lerde ulusal rekabet gücünün yükseltilmesine odaklanan dinamik, yerel sosyo-ekonomik farklılıkları dikkate alan uzun vadeli bölgesel politika yaklaşımlarının geliştirildiği görülmektedir. Kamu sektörünün müdahale mantığı da fiziksel ve insan sermayesini destekleyici bir dönüşüme uğramış, dinamik bölgelerin alt ve üst yapılarını geliştirmek, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek, üniversiteleri de içeren geniş sistemler oluşturmak ana araçlar olarak belirginleşmiştir.

1988 Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Reformu da gelişmelere 'programlama' ve 'partnership' öğelerini devreye sokarak daha karmaşık fakat sistemik bir boyut kazandırmıştır. Böylece geleneksel bölgesel politikalar Avrupa'da ekonomik yeniden yapılanma Avrupa Entegrasyonunun ivmesi ile ulusal rekabet gücü ve büyümeyi ön plana alan modern bir makro ekonomi politikası şeklinde gelişmiştir. Bugün gelinen noktada ulusal politikalar ile Avrupa bölgesel ve Avrupa rekabet politikalarının karşılıklı etkileşimi ile ilkeleri ve hedefleri belirginleştirilmiş etkin bir bölgesel politika kavramı oluşmuştur(Gökdere, 1998:72).

Global etkileşimlerin yanı sıra yeni Avrupa genişlemelerinin yansımaları, söz konusu model politikayı etkilemekte ve gelişim, gelecek beklentilerine göre yön kazanabilecek esneklik yapılarını sağlama yönünde gelişime devam etmektedir. Yeni 12 ülkenin politika oluşumları da bu anlamda iyi bir örneği teşkil etmektedir. Bu ülkeler AB'de gelişmişlik farklarını yeniden ön plana çıkararak AB fonlarının önemli ölçüde bu ülkelere denklik anlamında yönlendirilmesini sağlamışlardır.

Süreçte dikkat çeken unsur 1987 yılına kadar homojen kabul edilen Baltık, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin serbest piyasa ekonomisine geçmelerini izleyen dönemde batı sınır bölgeleri ve başkentleri lehine gelişme kaydederek doğu sınırları kırsal bölgeleri, işlevsizleşmiş monolitik sanayi bölgeleri şeklinde ortaya çıkan bölgesel problem alanlarının belirginleşmesidir. Bu nedenle içerden toplumsal baskılar ile dışarıdan- AB'den- üyelik öncesi ekonomik düzenlemelerde ilgili sorunlarla baş ede-

bilme kapasitesi yaratılması yükümlülüğü bu ülkelerde de modern anlamda bölgesel politikaların doğmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. AB bu süreçte Baltık, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin bölgesel politikalarının gelişmesine yönelik, bu ülkeleri üyeliğe hazırlamak amacıyla geliştirmiş olduğu 'katılım öncesi stratejinin mali boyutunu üç unsur üzerine oturtmuştur; SAPARD, ISPA ve PHARE. Bu mali araçlar aracılığıyla, AB tarafından 2000-2006 yılları arasında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'ya yardım taahhüdünde bulunulmuştur (Can,2004:98).

PHARE(Polonya ve Macaristan İçin Yeniden Yapılanma), SAPARD ve ISPA Programlarının kapsamadığı alanlarda, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, Topluluk programlarına iştirak ile sinai kalkınma ve KOBİ'lerin geliştirilmesine ilişkin projelere finansman sağlayan bir programdır.PHARE , Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak başlatılmış, daha sonra Orta ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelere yeniden yapılanma, özelleştirme ve Pazar ekonomilerinin oluşturulması hedeflenmiştir (Elçi,2007:74).

2000'e kadar Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya gibi Batı Balkan ülkeleri de PHARE'den yararlanmışlardır. Ancak 2001'de bu ülkelere yönelik finansal destek CARDS Programı ile (Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Gelişme ve İstikrar için Topluluk Desteği)sağlanmaya başlamıştır. 'Temel amacı, Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerinin Pazar ekonomisine geçiş sürecinde yardımcı olmak amacını taşıyan bu yardım programı, sonradan şekil değiştirerek, bu kaynaktan sağlanan fonların %30'unun aday ülkelerin adli ve idari sistemlerinin yeniden düzenlenmesine harcanıldığı ve %70'i yatırımlara yönelik olarak kullanılan bir boyut kazanmıştır'(Süngü,2004:91).

PHARE programlaması, yapılan eleştiriler sonucunda, Komisyon tarafından gözden geçirilmiş ve programın ülkelerin kendi idari yapılarına entegre edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur (Bailey and Propri,2004:78). 2000 yılından itibaren PHARE'ın yanı sıra iki mali yardım aracı daha getirilmiştir (ISPA ve SAPARD). Bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak, genişletilmiş merkezi olmayan bir yapılanmaya geçilmiştir. Bu çerçevede Komisyon artık harcama öncesinde değil, harcama sonrasında kontrol yapmakta ve Topluluk kaynaklarının yönetimine ilişkin sorumluluk aday ülkelere devredilmektedir (Bailey and Propri,2004:80).

ISPA (Katılım Öncesi Süreç İçin Yapısal Politika Aracı), Katılım öncesi dönemde, AB'ye aday Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin çevre ve ulaştırma alt yapısını geliştirilmek amacıyla oluşturulmuş mali yardım programıdır. ISPA, karma bir yapı sergilemekte; üçüncü ülkelere ve üye ülkelere finansal destek sağlamak arasında bir noktada durmaktadır. Programın amacı, Fonu çevre ve ulaştırma sektörleri arasında uygun bir şekilde paylaşmaktır.

ISPA, AB'de uygulanan Uyum Fonu'na benzer şekilde çalışmaktadır. Fon; ulaşım altyapılarının ve çevrenin korunmasının iyileştirilmesi, iletişim sistemleri, su ve atık su altyapıları, karayolları ve demiryollarının modernize edilmesi, hava limanları, suyolları ve limanların inşası vb. amaçlara yönelik olarak kullanılmaktadır (Gençkol,2003:146). Bu yardımlar hibe şeklinde değildir. AB direkt olarak karşılıksız para yardımı yapmak yerine, proje kapsamında yapılacak çeşitli işlerin maliyetine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda ISPA yardımları (Proje kapsamında gerekli olan hizmet maliyetinin karşılanması, Proje için gerekli olan malzeme ve ekipman maliyetinin karşılanması ve Projenin gerçekleştirilmesi kapsamındaki işlerin maliyetinin karşılanması) şeklinde üç çeşit sözleşme ile üye ülkelere aktarılmaktadır (Gençkol, 2003:147). ISPA kapsamındaki sözleşmelerin büyük çoğunluğunu Projenin gerçekleştirilmesi kapsamındaki işlerin maliyetinin karşılanması şeklinde oluşturulmaktadır.

SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı), SAPARD, Aday ülkelerin tarım sektöründeki yapısal sorunlarının çözümü, tarımın modernizasyonu ve kırsal kalkınma konusundaki faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Aday ülkelerin tarımsal sektörleri ve kırsal alanda yapısal uyumla birlikte Ortak Tarım Politikası ve ilgili mevzuatı içeren Topluluk müktesebatının uygulanmasına ilişkin sorunlarıyla baş edebilmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. SAPARD programı ayrıca, çiftçilikte ve gıda sanayinde etkinliği ve rekabet edilebilirliği güçlendirmeye, istihdam yaratmaya ve kırsal alanlarda sürdürülebilir tedbirlere dönük tedbirleri de desteklemektedir (İKV,2001:61).

SAPARD Programında, her bir ülkeye sağlanacak yardım tutarı, tarımsal alan, çiftçi nüfusu ve kişi başı GSYİH kriterleri esas alınarak belirlenmekte ve dolayısıyla yardımlar aday ülkelere göre farklılık göstermektedir (Karabacak, 2004:89). Bu farklılık ekseninde, Konsey tarıma yönelik katılım öncesi yardımın her bir ülke için tanımlanan öncelikli alanlara yönelik olarak sağlanması gerektiğine karar vermektedir. Sıralanan bu öncelikler içinden her ülke için ayrı ayrı öncelikler seçilecek ,yardım yapılmaktadır. Öncelikler içinden en çok yardım alan başlıklar, %26 ile tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması olmuştur. Bundan sonra tarım arazilerine yapılan yardımlar %20, kırsal altyapı%20, faaliyetlerin çeşitlendirilmesi %20, faaliyetlerin çeşitlendirilmesi %11 seviyesindedir. En çok yardım alan ilk üç başlık, her ülke için geçerli olan en önemli tarımsal hedeflerdir(Gençkol, 2003:150).

PHARE ve ISPA Programlarından farklı olarak SAPARD Programının yönetimi aday ülkelerdeki ajanslara devredilmiştir. Bu yaklaşım, Komisyon tarafından tam anlamıyla merkezîyetçi olmayan bir dış yardım programının üstlenilmiş olması bakımından radikal bir adımdır. Bu yapı, MDA Ülkelerine yeni ve önemli sorumluluklar devretmektedir. Genellikle Ulusal Tarım Bakanlıkları altında veya Tarım Bakanlıklarına bağlı ayrı kurumlar olarak oluşturulmuş farklı SAPARD Ajansları, projenin seçimi, yönetimi, finansmanın ayarlanması ve kontrollerin yürütülmesinden sorumludurlar. Bunların, EAGGF kurallarına uygun olarak üye ülkelerde kurulmuş olan Ödeme

Ajanslarına benzer biçimde faaliyet göstermeleri ve dolayısıyla katılımdan sonra Ortak Tarım Politikası için ödeme ajansı olabilmeleri öngörülmüştür (Karabacak,2004:89).

IPA (2007-2013 Dönemi Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı), SHARE-İSPA-SAPARD'ın yerini alan IPA, aday ve potansiyel aday ülkelere demokratik kuruluşları güçlendirme ve hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanması, insan hakları ile temel hak ve hürriyetlerin korunması, ilerletilmesi ve azınlık haklarına saygı, kamu yönetimi reformu, ekonomik reformların yürütülmesi, sosyal içerme, cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi, sivil toplumun desteklenmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, barış ve yeniden yapılanmanın ilerletilmesi, kurumsal yapılanma, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunma alanlarındaki çabalarına destek vermeyi amaçlar (Başarı, 2008:87). IPA' dan yararlanacak ülkeler IPA Tüzüğünde, iki gruba ayrılmıştır. Birincisi, Avrupa Birliği'ne aday ülkeler (Hırvatistan, Türkiye ve Makedonya), ikincisi ise Avrupa Birliği'ne potansiyel aday ülkeler (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ile Kosova).

IPA kapsamında yapılacak yardımlar, beş ana başlık altında toplanmıştır. IPA Bileşenleri olarak adlandırılan bu başlıklar şunlardır: Geçiş yardımı ve kurumsal yapılanma, Sınır ötesi işbirliği, Bölgesel kalkınma, İnsan kaynaklarının gelişimi ve kırsal kalkınmadır. Görüldüğü gibi AB ülkeleri arasında görülen gelişme farklılıklarını en aza indirmeye yönelik olarak İSPA, PHARE, SAPARD ve IPA gibi çeşitli mali araçlardan yararlanılmıştır. Belirli kriterlere yönelik olarak ülkelere sağlanan bu mali yardımlar, ülkeler için olumlu katkılar sağlamıştır. AB ile müzakereler öncesinde önemli ölçüde ivme kazanan reform niteliğindeki uygulamalar Avrupa Komisyonu'nun yoğun teknik ve finansal desteği ile hızla olgunlaştırılarak bugün bazı Güney Avrupa ülkelerinden daha gelişmiş sistemler olarak ortaya çıkmıştır. Kurgulanan bölgesel politikaların yalnızca belirginleşen farklılıklara yönelik olmayıp Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi büyüme, rekabet gücünün artırılması gibi hedefleri de kapsadığı gözlenmektedir (Diamond, 1996: 28).

3.Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye'de, 17. yüzyıldan itibaren gelişmiş ülkelerin hammadde sağlamaya yönelik kısmi ticari entegrasyon faktörü ile bazı Batı ve Güney illerinde odaklanan ekonomik gelişmeler Doğu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri aleyhine farklılıkların belirginleşmeye başlamasına neden olmuştur. Cumhuriyet sonrası 'ulus oluşturma' dönemlerinde ise Doğu bölgelerinin bu kez sosyo politik faktörlerle gelişme eksenlerinin dışında kaldığı görülmektedir. İzleyen 1950'lerin liberal ekonomi ve 1970'lerin planlı kalkınma politikaları da gelişmişlik farklarını Batı bölgeleri lehine arttırmıştır.1980'lere gelindiğinde ise farklılıklara cevap anlamında, yatırımcılara prim tahsisi ile simgeleşen dar anlamda geleneksel bölgesel politika olarak nitelendirilebilecek uygulamalar ilk kez Doğu bölgelerinde özel yatırımcılığın başlatılmasını sağlayarak bazı gelişme odaklarını belirginleştirmiştir.

1990'lı yıllarda güvenlik problemleri ve kamu sektörü kaynak darboğazı etkileriyle sürdürülebilir olmayan söz konusu politika, Batı ülkelerindeki gibi dinamik ve sistematik bir makroekonomik politikaya dönüşmek yerine büyük ölçüde zorunlu olarak kesintiye uğratılmıştır. Aynı dönemde ulusal rekabet gücünün artırılması problemi Türkiye'de finansal teşvikler aracılığıyla ihracatın artırılması olarak uygulanmış ve bu kısmi uluslar arası entegrasyon etkisi ekonominin yapısal dönüşümüne ve kamu sektörünün rolünün değişimine yol açamamıştır (Ercan, 1999: 118).

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin ekonomik büyüklüklerini önemli ölçüde tahrip eden finansal krizler sonrası uygulanan ekonomik stabilizasyon ve reform programı bölgesel politikaların uygulanabilmesi için uygun ortamın yaratılması anlamında ilk adım kabul edilmektedir. Ayrıca aynı dönemde AB ile üyelik öncesi uyum sürecinin de başlatılması ile Türkiye, AB bölgesel politikalarına uyumu da kapsayan bir dizi yükümlülük altına girmiştir. Bunu Türkiye'nin AB sistemine uygun olarak politika yapımı ve istatistiklerin üretilmesinde temel teşkil edecek yeni bir bölgesel yapılanmanın gerçekleştirilmesi ve planlama çalışmaları izlemiştir. Coğrafi ve idari anlamda yeni bölümlenme, 26 NUTS II bölgesinin mevcut yedi coğrafi bölge ile iller arasında ağırlıklı birkaç ili kapsayan yeni politika alanlarını öngörmektedir. Planlama anlamında ise 2001 yılında hazırlanan Ulusal Programa (National Programme for the Adoption of the Acquis) (NPAA) ek olarak AB' ye üyelik öncesi yardımlarının kullanılmasına stratejik çerçeve oluşturmak üzere 2003 yılında hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006) dokümanı hazırlanmıştır (Bilen, 2005: 8).

Planlama döküm anları kapsamının modern bir politika aracı niteliğinde olduğu ve stratejilerin Türkiye'nin uzun ve orta vadeli planlama kurgularına uygun olarak ulusal rekabet edebilirliği ve büyümeyi ön plana aldığı bunun ve yanı sıra 12 NUTS II bölgesinin öncelikli olarak seçilerek bölgesel denklik politikalarının da stratejilerden birini oluşturduğu görülmektedir. Geliştirilen böylesine modern politika yaklaşımına rağmen istenen uygulama yapılarının kurulması ve uygun nitelikte beşeri sermayenin sağlanması ve yetiştirilmesi konularında önemli dar boğazlar olduğu gözlenmektedir. Mevcut durumda Devlet Planlama Teşkilatı her bir NUTS II bölgesi bazında strateji belirleme bunu politika önlemleri olarak formüle etme, uygulama, uygulamaları izleme ve uygulama ve uygulama sonrası bulguları değerlendirme temel işlevlerinin bütünü üstlenmiş durumda bulunmaktadır. Sınırlı ölçülerde sağlanan fonlarla böyle bir yapının yürütülmesi mümkün olabilmekle birlikte özellikle uygulama anlamında yetkilerin merkezi birimlerin yerel temsilcilerine ve yerel oluşumlara devredilememesi, gelecek dönemlere yönelik Türkiye'nin ihtiyaçlarına paralel bir fon hacmi massedebilme kapasitesi ve deneyimi oluşumunu geciktirmektedir (Bilen, 2005: 8).

Bölgesel kalkınma, hedeflenen yörelerde ve sektörlerde yatırım düzeyinin yükseltilmesini, böylece bu yörelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını öngörmektedir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yatırım kararlarının çeşitli araçlar ve kurumlar kullanılarak etkilenmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle bölgenin ekonomik potan-

siyelinin ortaya çıkarılması ve her ilin kendine has üstün özelliklerinin ortak kullanımı ile daha hızlı bir kalkınma sürecinin başlatılabilmesi sağlanabilecektir (Coşkun, 2004: 6).

Türkiye'de bölgesel kalkınma için kullanılan en yaygın araç, sektörler ve yörelere göre farklılaştırılmış bir teşvik sistemidir. Bu sistem illerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı oranlarda uygulanmaktadır. Türkiye'de teşvikler dışında kullanılan temel araç, kamu yatırımlarıdır. Kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımların ekonomik kalkınma açısından etkin bir araç olduğu gözlenmiştir. Ancak başlangıçta etkin bir araç olarak kullanılan kamu yatırımları, son dönemlerde hem azalmış hem de etkinliğini kaybetmiştir. Bu yüzden kamu sınıai yatırımlarının bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanılmasından vazgeçilmiş ve sanayileşmede öncülük özel yatırımlara verilmiştir.

Sanayinin yer seçimi kararlarını etkilemek ve dolaylı olarak bölgesel kalkınmayı desteklemek için ülkemizde kullanılan bir başka araç organize sanayi bölgeleri (OSB) ve küçük sanayi sitelerinin (KSS) kurulmasının desteklenmesidir. Ancak uluslararası karşılaştırmalar Türkiye'de bu aracın yaygın ve etkin olarak kullanılmadığını göstermektedir (Çavuşoğlu, 1992: 84).

4. Bölgesel Kalkınma Kapsamında Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Rolü: Yapısal ve Kurumsal İşleyiş

Kuruluş gerekçeleri ve yerine getirdiği hizmetler paralelinde BKA'larla ilgili birçok tanımlama söz konusudur. Bir yaklaşıma göre, BKA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş ajanslardır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'ne (EURADA) göre ise BKA, sektör el ve genel kalkınma problemlerini belirler, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptar, bu çözümleri geliştiren projeleri destekler (www.eurada.org).

BKA'ların esas varlık nedenleri, bölgesel stratejileri uygulama, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde özetlenmektedir (Demirci, 2003: 16). BKA'ların hedefleri, rekabete dayanan bir iş çevresinin oluşması, dünya kalitesinde bir işgücünün yetiştirilmesi, devlet desteğinin sağlanması, çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesi, etkili kurumların oluşturulması, vb. Bu hedefleri gerçekleştirmek için faaliyetleri şunlardır: İçsel kalkınmayı, yabancı yatırım çekmeyi, girişimlere hizmet vermeyi, eğitim hizmetlerini, uluslar arası faaliyetleri ve yerel ve bölgesel yetkililere ihtiyaç duydukları hizmetleri gerçekleştirmek. BKA'lar gösterdikleri faaliyetlere göre stratejik, genel operasyonel, sektörel ve dış yatırım için olanlar şeklinde çeşitlenmektedir. Büyük ölçekte olan BKA'lar hemen hemen bu dört faaliyeti birlikte gerçekleştirir (Çalt, 2005: 9).

Türkiye için BKA'ları konusu ilk kez AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir. Bu çerçevede 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararında, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistikî bölge birimleri oluşturulmuştur (Ataay, 2005: 193) (NUTS projesi olarak da bilinmektedir). Bu sınıflandırma da Düzey 3 kapsamındaki istatistikî bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il istatistikî bölge birimini tanımlamakta, Düzey 2 istatistikî bölge birimi Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. Düzey 1 istatistikî bölge birimi ise Düzey 2 istatistikî bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. Bölgesel kalkınma ajansları bu sınıflandırmada merkezleri de belirtilmiş olan Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulacak birimlerdir. Bu istatistikî bölge birimlerinin oluşturulması AB'ye uyum kapsamında atılan "emin" adımlardan biri olarak düşünülmektedir (Demirci, 2003: 16).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları örneğinde olduğu gibi, mümkün olduğunca birçok kurumun gönüllüce katıldığı yerel stratejik işletme ve planlama sürecini oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu yerel strateji, bölgenin, dış desteği de ihmal etmeden değişen koşullara uyum kapasitesini artırıcı, sürekli kendini yenileyebilen ve aktif katılımı oluşan bir stratejidir. Bu stratejinin başarılı olabilmesi için sıradan yerel hizmetler bakımından sınırlanmış, yerelliğin toplumsal ve ekonomik gelişmesinde aktif rol oynayan bir yerel yönetime ve benzer sorumlulukları taşıyacak yerelliğin tüm gruplarını politik denklem içine sokabilecek ve tüm grupların yapabilirliğini amaçlayacak Kalkınma Ajansı gibi yerel kurumsallaşmalara ihtiyaç bulunmaktadır (Kayasü vd, 2003: 35). Türkiye genel olarak BKA kapsamında somut bir adım olarak kalkınma programları oluşturmuştur. Kalkınma programları ile birlikte bölgesel gelişmişlik düzeyinde önemli atımlar geliştirmek isteyen Türkiye bu programların kapsam alanını genişletme yoluna gitmektedir.

4.1. Türkiye'de Gerçekleştirilen Kalkınma Programları

Türkiye kalkınma programları ile birlikte 2002 yılında AB'nin NUTS II sınıflandırmasına uygun olarak yapısal fonların da uygulanabilmesini sağlamak amacıyla 86 ili 26 bölgesel birimle gruplandırmıştır. Bunu takiben DPT'nin öncülüğünde AB fonlarının 2004-2006 arasında nasıl dağıtılacağını gösteren ana öncelik konularını belirleyen ve kalkınma için öncelikli bölgeleri hedef alan Ulusal Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Geliştirilen programlar çerçevesinde küçük ölçekli altyapı projeleri, insan kaynaklarının gelişimi, gelir ve istihdam yaratılması, tarımsal büyüme ve destek, turizm gelişimi, kırsal kalkınma, çevrenin korunması ve yaşam kalitesi alanlarında hibe dağıtımı gerçekleştirilmiştir (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbbp/abbbp.html>).

4.1.1. Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde AB-Türkiye Mali İşbirliği kapsamında katılım öncesi fonlardan yararlanmak üzere, ülke politikalarına uyumlu olarak hazırlanan Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP), TRB2 İstatistikî Bölge Birimi Düzey 2 Bölgesini oluşturan Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır. DPT koordinasyonunda yürütülmüş olan Program; yenilikçi bölgesel politika ve planlama yaklaşımlarını uygulamaya yönelik olarak merkezde ve bölgede kapasite oluşturmak üzere ve bölgenin sürdürülebilir kalkınması için yenilikçi bölgesel yaklaşımlara örnek oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbbp/abbbp.html>). Bu kapsamda Programda öncelik alanları; Tarım ve Kırsal Kalkınma, KOBİ'ler, Turizm ve Çevre, Sosyal Gelişme ve Kapasite Geliştirme olarak belirlenmiştir.

4.1.2. TR82, TR83 VE TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı

DPT koordinasyonunda yürütülmüş olan "TR82, TR83 ve TRA1 İstatistikî Bölge Birimi Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı"; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat olmak üzere toplam 10 ili kapsamaktadır. Söz konusu program, 2003 yılı Mali İşbirliği Programlaması kapsamında Avrupa Komisyonu ve Türk Hükümeti tarafından onaylanmış olup, programın bütçesi; 40 milyon Euro'su AB desteği, 12,33 milyon Euro'su ulusal bütçe katkısı olmak üzere toplam 52,33 milyon Euro'dur.

Programın amacı, Programın uygulandığı Düzey 2 Bölgelerinde; Yerel Kalkınma Girişimlerinin, KOBİ'lerin, Küçük Ölçekli Altyapının desteklenmesi amaçlı hibe programlarını ve Program uygulamasını destekleyecek teknik yardım hizmetini uygulamaya koymaktır. Programda öncelik alanları; Yerel Kalkınma Girişimleri, KOBİ'ler ve Küçük Ölçekli Altyapı olarak belirlenmiştir.

4.1.3. TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı

"TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı"; Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır. Söz konusu Programın da yer aldığı Katılım Öncesi Mali Yardımı 2005 Yılı Proje Paketine ilişkin Finansman Anlaşması, 11 Temmuz 2006 tarihinde imzalanmıştır. Programın temel amacı bölgesel gelişmeye katkıda bulunarak bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini geliştirmektir. Programda Yerel Kalkınma Girişimleri, KOBİ'ler, Turizm ve Çevre Altyapısı öncelik alanları olarak belirlenmiştir.

4.1.4. TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı

TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 İstatistikî Bölge Birimi Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya,

Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat olmak üzere toplam 13 ili kapsamaktadır. 2004 yılı Mali İşbirliği kapsamında olan Programın finansman anlaşması 12 Ocak 2005 tarihinde imzalanmıştır.

Programın genel amacı, Ön Ulusal Kalkınma Planında ekonomik ve sosyal uyum kapsamında desteklenmesi öngörülen Düzey 2 bölgelerinde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmanın yanı sıra merkezi ve bölgesel düzeyde proje hazırlama ve uygulama kapasitesini artırmaktır. Programda belirlenen öncelik alanları; Tarım ve Hayvancılık, Yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler, Küçük Ölçekli Altyapı ve Kapasite Geliştirilmiştir.

Türkiye'de AB'ye uyum süreci ile birlikte gelişme gösteren kalkınma politikaları ekonomik açıdan ele alındığında şu görülmektedir ki, GAP projesi, bölgelere yönelik oluşturulan Kalkınma Ajanslarının varlığı süreçte olumlu gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Her ne kadar alt yapının eksik oluşu, denetim sisteminin zayıflığı gibi faktörler ele alınsa da Türkiye bu süreçte olumlu adımlar atmıştır.

4.2. AB'ye Uyum Çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları

Avrupa Birliği - Türkiye Mali İşbirliği süreci, 2007-2013 yıllarını kapsayacak biçimde AB'nin inisiyatifi ile yeni bir yaklaşıma kaydırılmış, tüm katılım öncesi mali yardımlar tek bir program çerçevesinde toplanmıştır. Katılım Öncesi Yardım Aracı IPA'nın devreye girmesiyle, bölgesel kalkınmanın altındaki fonların büyük bir kısmı yatırım projeleri, bunların büyük bir kısmı da IPA'nın bölgesel kalkınma bileşeninin altında belirlenen altyapının iyileştirilmesi öncelikleri kapsamında yüksek maliyetli yatırımlar olarak belirlenmiştir. Bu bileşen altında Türkiye için ulaşım, çevre ve KOBİ'lerin desteklenmesi alanlarına odaklanan "operasyonel programlar" olarak adlandırılan programlar geliştirilmiştir. IPA'nın, 2000-2006 döneminde uygulanmış olan Katılım Öncesi Mali İşbirliği sürecinden temel farkı yeni dönemde "Proje" yaklaşımını bir uygulamadan "Programlama" yaklaşımını bir uygulamaya geçilmesidir.

IPA bileşenlerinden biri olan bölgesel kalkınma; bölgesel rekabet edebilirlik, çevre ve ulaştırma operasyonel programlarından oluşmaktadır. Bu süreçte Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; "Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı" (BROP) hazırlama ve uygulama görevini üstlenmiştir. Söz konusu yeni yaklaşımın temeli "programlama" ve devamında "proje" finansmanına dayanmaktadır. BROP bölgede önceden uygulanan AB Hibe Fonu Programından farklıdır. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programının uygulanacağı coğrafya kişi başına düşen milli geliri Türkiye ortalamasının % 75'inin altında kalan Düzey II bölgeleri olarak belirlenmiştir. Bu bölgeler içinde yer alan 15 il de büyüme merkezi olarak ilan edilmiştir. Bu çalışma kapsamındaki plan bölgelerinde yer alan büyüme merkezleri ise Samsun, Trabzon, Erzurum, Kars, Van, Elazığ ve Malatya'dır. Bu çerçevede desteklenecek projelerin öncelik konuları; İş Ortamının İyileştirilmesi, İşletme Kapasitelerinin Arttırılması ve İşletme

Kapasitelerinin Geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. TR83 ve TR90 bölgeleri için ise bu öncelikler çerçevesinde öncelikli tedbirler ve sektörel yoğunlaşma alanları belirlenmiştir.

Türkiye bölgesel kalkınma politikaları ile birlikte gerçekleştirdiği yapısal düzenlemelerle de yaşanan bu sürece artı bir değer ilave etmek zorundadır. Bu değer kurumsal düzenlemelerle birlikte gerekli alt yapı çalışmalarının da düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu gerekliliğe rağmen Türkiye'de kurum sayısı ve bunların üstlendikleri işlevler sınırlıdır. Türkiye'deki iki kalkınma bankası (TSKB ve TKB), iki yarı kalkınma yarı ticari banka (Ziraat bankası ve Halk bankası) ile bölgesel ekonomik kalkınmanın desteklenmesi mümkün olmadığını geçmişteki deneyler göstermiştir. Devletin ekonomi ile ilgili bakanlık kuruluşlarının bu alandaki faaliyetlerinin etkinliği de sınırlıdır. Bölgesel kalkınmada görev alan yerel kurumlar ve bölgesel kalkınma ajanslarının bulunmaması nedeniyle yerel uygulamalar, yerel yönetimler ve merkezi birimlerin il/ilçe düzeyindeki temsilcilikleri aracılığı ile yürütülmektedir. Yerel düzeyde örgütlenmiş ziraat, ticaret ve sanayi odaları ile esnaf ve sanatkârlar dernekleri gibi kuruluşların bu merkezi yapı içinde anlamlı bir rolü bulunmamaktadır (Çavuşoğlu, 1992: 84).

SONUÇ

AB'de ve pek çok ülkede uygulama alanı bulan BKA'lar bu popülerliğini sağlamış olduğu etkin sonuçlara borçludur. Elde edilen bu etkin sonuçlar ise, yerel aktörlerin bölgesel kalkınmaya katılımlarının ve desteklerinin sağlanması ve bölgesel kaynakların etkin kullanılması sonucunda oluşmaktadır. Türkiye'de kurulmuş olan ve kurulması planlanan BKA'lara ilişkin gerek hukuksal gerekse de bölgesel bilinç yeterince oluşmamıştır. Ülkemizde BKA'lara ilişkin yapılan çalışmalar akademik çevreler, DPT ve BKA kurulması planlanan iller ile sınırlı kalmıştır. Bu noktada ülke çapında BKA'ların etkin olarak kurulması için yerel aktörlere ilişkin bilgilendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Türkiye'de kurulmakta olan Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın başarısı için inovasyon sistemine dayalı, öğrenen, bölgeler arasındaki rekabet yapısını öne çıkartan ve tüm dengeli yöntemini temel alan bir yapı gereklidir. Ayrıca ülke genelinde yapılacak genel tespitlerden sonra, bölgeler bazında ayrıntılı planlamaya gidilmesi de gerekmektedir. Bir bölge, hangi sektörün gelişmesi için uygun görülmüş olursa olsun inovasyon politikası içerisinde değerlendirilmesi ön şart olmalıdır.

BKA'ların çalışmaları oldukça sınırlı görünmesine karşın AB Kalkınma Programları çerçevesinde bölgelerin proje sunma kapasitesinde gelişme kaydedilmesi olumlu görülmektedir, ancak sunulan hibeler geri kalmış bölgelerin kalkınmasında etkili olmayı arttıracak bir kapasite yaratmamaktadır. Bölgelerarası eşitsizliği azaltmada, sadece AB programı ve projeleri üzerinden gitmek yetersiz kalacaktır. Uyum sürecinde, özellikle yeni program uygulamalarının ulusal ve bölgesel politikalarla ele alınması ve Türkiye'nin kendi özellikleri ve şartlarına uygun biçimde kurumlar ve kuraları değerlendirmesi gereklidir. Bu değerlendirme süreci Türkiye için özellikle AB

sürecine uyum açısından oldukça etkili sonuçlara yol açacaktır. Diğer ülkelerde bu konuda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, aslında var olan tek olgunun verimli ve etkin politikalar olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'de yerel aktörlerle işbirliği yaparak gerekli eşgüdümü sağladığı takdirde oldukça etkin çalışmalar ortaya koyması kaçınılmazdır.

BKA'ların etkin ve verimli çalışabilmesi için; merkezi kamu ağırlığının azaltılarak, yerel faktörlerin etkinliğinin artırılması, DPT bünyesinde koordinasyonla ilgili ayrı bir birim oluşturulmalı, seçilecek personelin vasfı, başta ajansın planlamasından sorumlu kişilerin yani genel sekreterlerin özenle seçilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin AB'ne aday ülke olarak kabul edildiği Helsinki Zirvesi'nden günümüze, bölgesel kalkınma politikası alanında, kat ettiği mesafenin kayda değer olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'nin AB perspektifinde yürüttüğü bu çalışmalar, ülkeyi adım adım tam üyeliğe doğru götürmektedir. Türkiye'nin gelecekte, AB sistemine dahil olacağı ve bütçesine katkıda bulunabileceği tahmin edilmektedir. Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği sayesinde gerçekleşecek olan bu durumun, AB bölgesel politika araçlarından da yararlanma imkanı sunacağı düşünülmektedir. Günümüzdeyse Türkiye, bölgesel anlamda bir takım olumsuzlukları bünyesinde barındıran, AB'ne aday bir ülke konumunda bulunmaktadır. Aday ülke olarak Türkiye'nin, yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde, katılım öncesi araç IPA'dan önemli ölçüde destek sağlayacağı ve bu desteklerin kullanımında, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın gerekliliğinin ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir. Tam üyelik durumunda ise özellikle Türkiye'de, bölgelerarası gelişmişlik farklarının çok fazla olması AB bölgesel politika araçlarından uzun bir süre önemli oranda destek alınmasını gerektirecek durumda olduğunu göstermektedir. Mevcut veriler ve uygunluk koşulları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin önemli bir bölümünde bu araçların kullanımının mümkün olacağı, söz konusu araçların ve yardımların kullanılması sürecinde ise Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın bir kez daha önemli rol oynayacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak, AB sürecinde Türkiye'de BKA'ların kurulmasını bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için bir zorunluluk, fakat uygulama sürecinde geniş katılımın sağlanmasının başarı için kritik unsur olduğunu ve göz ardı edilmemesi gerektiğini söyleyebiliriz. Kurulan BKA'lar da etkin bir mekanizma, yapısal ve kurumsal düzenlemeler sağlanarak pek çok oluşum için oldukça önemli bir süreç de başlatılabilmesi öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- **ABUŞOĞLU**, Ö ve İnan, Ö, (1989), "Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme için Bir Model", TOBB, Ankara
- **ATAAY**, Faruk (2005), Kamu Reform İncelemeleri, Ankara Tabip Odası Yayınları, Ankara.
- **ASLAN**, Kahraman (2005), 'Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç:

Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Araçları, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, ss.275-294.

- **BALCHIN**, P. and L. Sykora (1999), Regional Policy and Planning in Europe, Routledge London.
- **BERBER** Metin ve Ebru Celepçi (2005), "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>. Ulaşılma tarihi: 21.03.2006.
- **BAILEY**, David Geoffrey and DE PROPRIS, Lisa (2004), "A Bridge Too Phare? EU Pre-Accession Aid and Capacity-Building in the Candidate Countries", Journal of Common Market Studies, Volume 42, s. 78-79.
- **BAŞARIR**, E.(2008), 'Türkiye'nin AB'ye Uyum Sürecinde Çevre Odaklı Kırsal Kalkınma Politikaları ' Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Ankara
- **BİLEN**, G. (2005) , "Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikalar ve Türkiye'nin Uyumu" , Dünya Gazetesi.
- **ÇAVUŞOĞLU**, T. (1992), "GAP Konusunda Bir Bölgesel Kalkınma Ajansı Kurulması", 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran, Ankara, DPT Yayını, ss.76-84.
- **ÇALT**, Gökhan (2005) Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, Bildiri Metinleri, 3-7 Ocak, Ankara.
- **COŞKUN**, H. (2004) , "Bölgesel Kalkınma Planı Bölgenin Yol Haritası Olacak" , Dünya Gazetesi.
- **DEMİRCİ**, Aytül (2003) "Bölgesel Kalkınma Ajansları", Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 15, ss. 16-20.
- **DIAMOND**, D. and B.Massam ,(1996) , The New Regional Map of Europe ,Vol:46 ,Part:1 , Pergamon, Bruxelles.
- **ERCAN** , F. , (1999) "Bölgesel Kalkınma Sorununa Bütünsel Yaklaşım" , GAP ve Sanayi Kongresi: Bildiriler Kitabı , TMMOB , MMO , Yayın No:231 , Ankara.
- **ELÇİ**, Seda (2004), Avrupa Birliği Yapısal Fonları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Kordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- **ERGÜDER, C.** (2004), 'AB Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar:Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme' Asil Yayınları, Ankara.
- **HASANOĞLU**, Mürteza ve Aliyez Ziya (2006), ' Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sayıştay Dergisi, Sayı: 60.
- **KARABACAK**, Hakan (2004), "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", Maliye Dergisi, Sayı:146, Mayıs-Ağustos.
- **KAYASÜ S**, Pınarcıoğlu M., Yasar S., Dere S., (2003), Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2003-8.
- **GENÇKOL**, Metin (2003), Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye, DPT Yayınları, Eylül, Ankara.
- **GÖKDERE**, Ahmet (1998) ,Avrupa Topluluğunda Bölgesel Politikalar, ATAUM yayını, Ankara.
- **ILDIRAR** Mustafa (2004), "Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri", Nobel Yayın Dağıtım, Adana.
- **İKTİSADİ KALKINMA VAKFI** (2001), Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İstanbul.
- **SÜNGÜ**, Serdar (2004), 'Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi' Sayıştay Dergisi, Sayı:54, Temmuz-Eylül.
- **VAROL**, Çiğdem ve Eceral Tanyel (2008), "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Çalışmalarının Uygulanma/ Uygulanamama Süreçleri" 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu , 27-28 Kasım, Mersin.
- (<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/abbb.html>).
- www.eurada.org. Erişim tarihi: 15.05.2010.